

Husdjur, jakt & fiske

Spår efter de första jordbrukarna vid Kvisterhult

Ingeborg Svensson

Populärvetenskaplig sammanfattning

Utdrag ur Sverigekartan med platsen markerad. Skala 1:1 000 000. Källa: Lantmäteriet.

istid

historisk tid

8000 fKr	4000 fKr	1800 fKr	500 fKr	500 eKr	1050 eKr	1520 eKr
äldre stenålder	yngre stenålder	bronsålder	äldre järnålder	yngre järnålder	medeltid	vikingatid

Laddas ned via
app.raa.se/open/arkivsok
www.sormlandsarkeologi.se

Lst dnr 431-7312-2020
 Arkeologisk undersökning
 Södermanlands län
 Katrineholms kommun
 Fornlämning L1982:8113

Projektledare & författare: Ingeborg Svensson
ingeborg.svensson@sormlandsarkeologi.se

Grafisk form och layout: Lars Norberg
 Kart- och ritmaterial: Ingeborg Svensson

Upphovsrätt, om inget annat anges, enligt Creative Commons licens CC BY.
<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.sv>

© Sörmlands Arkeologi AB. Nyköping 2023

Vy över undersökningsytan och det omgivande flacka landskapet i väster. I bakgrunden skimtar gården Kvisterhult. Foto: Ingeborg Svensson 2021, Sörmlands Arkeologi AB.

Husdjur, jakt & fiske

Spår efter de första jordbrukarna vid Kvisterhult

Väg 56 sträcker sig från Bie i söder och norrut längs med Köpingsåsen. Åsen har tidigt skapat goda förutsättningar för bosättningar, då de högre partierna var bland de första landtyr som blev brukbara när inlandsisen drog sig tillbaka. Här finns därför flera stenålderslämningar i form av boplatser och lösfynd.

En av de stenåldersboplatser som undersöktes i samband med ombyggnaden av väg 56 låg väster om vägen, strax norr om avfarten till Daviken, Löväker och gården Kvisterhult. Här framkom spår efter en boplatz från den äldsta delen av tidigneolitikum, det vill säga från den tid då jordbruket introducerades. Tidsperioden sträcker sig mellan ungefär år 4000 och 3300 f. Kr och

utgör den äldsta delen av den yngre stenålder. Tidsperioden brukar ibland kallas för bondestenålder.

Det inledande jordbruket bedrevs med enkla redskap och de små åkrarna låg insprängda i ett landskap som i övrigt präglades av lövskog. De lätta jordarna längs åsen passade utmärkt för dåtidens jordbruksredskap samtidigt som närheten till andra biotoper gav möjligheter till ett varierat näringsfång.

Den nya livsstilen med åkerbruk och boskapsskötsel tog sig bland annat uttryck i keramiken och den så kallade trattbägarkulturen. Namnet kommer från halsens form på ett av de många tidstypiska keramik- kärnen, vilka ofta är rikt dekorerade

med mönster i form av till exempel snördekor, pinnintryck och randdekor.

Spår vid vägkanten

Inom den undersökta ytan påträffades framför allt fynd av trattbägarkeramik och brända ben. Därutöver framkom slaget stenmaterial och stenföremål av flinta, grönsten, porfyr, sandsten och bergart. Fyndmaterialet koncentrerade sig till två områden, vilka båda var belägna intill den befintliga vägen och vägläntan.

De fyndintensiva ytorna uppfattades därför som utkanten av en boplatz, vilken huvudsakligen varit belägen inom det område där väg 56 sträcker sig idag. Enligt uppgift breddades vägen i början av 1990-

En av de två tvärpilar i flinta som påträffades vid undersökningen. Foto: Ingeborg Svensson 2021, Sörmlands Arkeologi AB.

Ingeborg visar upp en del av en så kallad limpformad överliggare till en malsten. Foto: Patrik Gustafsson Gillbrand 2020, Sörmlands Arkeologi AB.

Exempel på två tidigneolitiska grönstensyxor som framkommit på Kvisterhults åkermarker väster om boplaten. Foto: Patrik Gustafsson Gillbrand 2020, Sörmlands Arkeologi AB.

Fynden koncentrerade sig i huvudsak till ett par ytor precis intill vägen- och vägslänten. Foto: Jenny Radon 2021, Sörmlands Arkeologi AB.

Bilden visar den undersökta ytan längs med vägen och en uppskattad utbredning av boplatsen som en gång varit belägen på platsen. Foto: Lars Norberg 2021, Sörmlands Arkeologi AB.

Exempel på trattbägarceramik som framkom inom den undersökta delen av boplatsen. Snördekoren placerades ofta vid mynningen och på den övre delen av keramikkräset. Foto: Albin Eriksson 2022, Sörmlands Arkeologi AB.

talet. Med stor sannolikhet försvann stora delar av boplatsen i samband med det vägarbetet.

Mat & matberedning

I de brända benmaterialet fanns ben från tama djur såsom kor och får eller get. Samtliga är husdjur som infördes i samband med jordbruket. Tidigare var hunden det enda tamdjuret. Till husdjuren hörde också grisar, men i det här fallet har det inte gått att avgöra om det rör sig om tam- eller vildsvin. I materialet förekom också ben från vilda djur som fisk och ett större hjortdjur, troligen älg.

Husdjuren hölls för hudar, kött, skinn och i vissa fall även för mjölkprodukter. De vilda djuren bidrog även de med mat och material till andra behövliga ting. På boplatsen hittades ett par pilspetsar av flinta,

vilket berättar att jakten bland annat utfördes med hjälp av pilbåge.

Maten har troligen tillagats på olika vis. Spår efter kokgropar och eldstäder syntes på platsen i form spridda förekomster av skärvig och skörbränd sten. Analyser av ett urval av keramikskärvorna visar också att några av krukorna har använts som kokkärl för kött/späck från idisslare. Här kan det således röra sig om såväl ko som får, get eller älg. I kärlen finns även möjliga spår efter nötter och/eller frön.

Till matberedningen hör också fynd av malstenar gjorda av sandsten. Delar av både den underliggande delen och den rörliga sten som användes för själva malandet (en sk. överliggare) framkom inom lämningen. Malstenar förknippas med spannmål och jordbruk men

användes även för att krossa och mala sönder såväl rötter som frön och nötter.

Redskap & verktyg

Inom lämningen fanns även spår efter yxtillverkning i form av avslag och splitter av grönsten tillsammans med knackstenar. Några hela yxor framkom inte, men sedan tidigare finns det lösfynd av tidstypiska grönstensyxor från den omgivande åkermarken. Yxan kan ses som ett jordbruksredskap, då den bland annat brukades för att röja bort skog för att på så sätt skapa åkermark. Den användes också för att klyva stockar och hugga till virke för husbyggen och liknande.

Inom lämningen har det även tillverkats redskap och föremål av flinta. Råmaterialet finns inte tillgängligt lokalt och dess blotta

Boplatsen låg invid en sjö med fina möjligheter till fiske. De husdjur som fanns på gården var kor och får eller getter. Om svinen var tama eller vilda har inte gått att ta reda på. Illustration: Lars Norberg 2023, Sörmlands Arkeologi AB.

Under inledningen av den yngre stenåldern låg boplatsen vid en sjö.

Ytterligare ett exempel på snördecor från tidigneolitikum och trattbägarkultur.

Foto: Albin Eriksson 2022, Sörmlands Arkeologi AB.

närvaro berättar om relativt långväga kontakter. Redskapen utgörs av skrapor och föremål som kan ha använts som knivar. Verktygen kan sättas i samband med beredning av skinn och hudar, men också med bearbetning av andra material som till exempel trä och ben.

Landskap

När boplatsen var i bruk låg den invid en sjö och till den dåvarande havsstranden var det inte heller särskilt långt. Det omgivande landskapet utgjordes av lövskog och den markanta åssträckningen gav

boplatsen skydd från östliga vindar. Närheten till olika landskapstyper skapade möjligheter till en varierad närings ekonomi med såväl jordbruk, boskapsskötsel, jakt, fiske och insamling. Jordbruket utgjorde en väsentlig del av försörjningen, men jakt, fångst och fiske fortsatte att bedrivas även inom de bästa jordbruksområdena under hela den neolitiska perioden och även framåt i tid.

Läs mer:

Ingeborg Svensson. 2021. Trattbägare vid Kvisterhult. Väg 56. Fornlämning L1982:8035, L1982:8113 & L1982:8115, Eskilstuna & Katrineholms kommuner, Södermanlands län. Tidigneolitikum. Arkeologiska förundersökningar. Sörmlands Arkeologi AB Rapport 2021:07.

Patrik Gustafsson Gillbrand & Ingeborg Svensson. 2023. Trattbägare & kolning. Väg 56. Fornlämning L1982:8113 & L2020:7670, Kvisterhult 2:1, Julita socken, Katrineholms kommun, Södermanlands län. Tidigneolitikum & historisk tid. Arkeologisk undersökning. Sörmlands Arkeologi AB Rapport 2023:03.